

Корюгін А.В.,

асистент кафедри менеджменту,

фінансів та кредиту

Хмельницького інституту регіонального

управління та права

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ АПК РЕГІОНУ

За сучасного розвитку агропромислового виробництва регіональні АПК повинні відігравати головну роль у створенні регіональних та загальнодержавних продовольчих ринків. Для вирішення цього завдання необхідно розв'язати ряд проблем, чільне місце серед яких посідає організаційно-економічний механізм регулювання регіонального АПК, який би відповідав сучасним змінам в соціально-економічному житті держави. Саме це обумовило актуальність дослідження.

У працях відомих вчених-аграрників П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина, М.Я. Дем'яненка, О.М. Онищенко розглядаються окремі аспекти такого механізму та роль держави у процесі регулювання АПК. Проте досі ще залишається актуальною проблема вивчення механізму на регіональному рівні. Метою цього дослідження є розгляд особливостей механізму регулювання АПК у Хмельницькій області.

Слід зазначити, що в механізм регулювання АПК вносять певні корективи особливості комплексу. Серед них слід виділити такі:

По-перше, АПК функціонує з метою задоволення потреб населення в продуктах харчування, і рівень його розвитку повинен забезпечувати продовольчу безпеку держави.

По-друге, сільські території як місце прикладання праці і проживання населення не можуть бути занедбаними, бо це призведе не тільки до біологічного (прикладом є зони відчуження на ЧАЕС), а й суспільного занепаду. В зв'язку з цим держава через законодавчу та економічну політику має створити необхідні умови для формування підприємництва в усіх (різного ступеня придатності для сільського господарства) регіонах.

По-третє, сільське господарство відзначається високим ступенем ризику, котрий пов'язаний з природнокліматичними умовами; відсутністю еластичності між попитом та ціною на сільськогосподарську продукцію; низькою мобільністю сільських підприємств, бо головний засіб – земля не може переноситись на іншу територію; сезонністю; малою швидкістю обігу коштів і тому потребує державної підтримки.

По-четверте, перетворення в аграрному секторі економіки визначаються не тільки найбільш важливими, а й найбільш важкими в плані реалізації. Конкурентоздатність сільськогосподарської продукції забезпечується за рахунок сучасної структури виробництва і підприємницьких організацій ринкового середовища, забезпечення стабільності цін та доходів, еквівалентності обміну, сучасного рівня техніки і технології. Сприяє здешевленню продукції і інтеграція сільського господарства “на вході і виході”, формування замкнутого ланцюжка: виробництво – переробка – торгівля.

По-п'яте, сільськогосподарське виробництво здійснюється не тільки при умові одержання прибутку, але й збитковості, так як забезпечує рівень виживання сільської сім'ї, незважаючи на втрати. Однак таке господарювання не є підприємницьким і не може бути об'єктом стратегічного розвитку сільського господарства.

По-шосте, сільське господарство пов'язане з живою природою і середовищем проживання людини, що потребує витрат коштів на природоохоронні заходи, на відтворення самої

природи, а також постійного контролю підприємців з боку держави щодо збереження навколишнього середовища.

По-сьоме, певні технологічні особливості, зокрема необхідність чергування полів, дотримання сівозміни, врахування виснажливості ґрунтів, поєднання рослинництва і тваринництва тощо вимагають спеціальних знань, а значить, підготовки підприємців.

По-восьме, в сільському господарстві України переважають великі сільськогосподарські формування і система підприємництва подібна до середніх промислових підприємств.

При формуванні механізму регулювання розвитку регіонального АПК також повинні враховуватись такі фактори:

- Роль, завдання і функції АПК в розвитку національної економіки;
- Політика держави стосовно розвитку АПК в умовах перехідної економіки;
- Фінансово-економічний, майновий та соціальний стан комплексу;
- Розвиток ринкових відносин, включаючи процеси приватизації землі і майна;
- Галузеві особливості виробничо-господарської діяльності основних напрямків сільськогосподарського виробництва, сфери послуг сільському господарству та переробній промисловості на базі сільськогосподарської сировини продукції;
- Перспективи структурної перебудови АПК відповідно до змін земельних, майнових та інших аспектів економічних відносин.

Слід зазначити, що в сучасних умовах механізм розвитку регіонального АПК, на нашу думку, повинен включати дві важливі складові:

1. Державні важелі регулювання розвитку регіонального АПК;
2. Регіональна система регулювання розвитку АПК.

Розвиток АПК повинен здійснюватись на принципах оптимізації в поєднанні інтересів виробників і держави. Державні інтереси зумовлюються потребами суспільства в сільськогосподарській продукції і продуктах її переробки, необхідністю досягнення високого рівня ефективності господарювання, раціонального використання усіх видів суспільних, в тому числі природних, виробничих і людських ресурсів. В інтереси держави також входить забезпечення стабільної економічної ситуації, зайнятості населення, підвищення його добробуту та престижності країни на міжнародних ринках. Інтереси виробників локалізуються специфікою виробничо-господарської діяльності, бажанням досягнути успіху і визнання в суспільстві, реалізувати свої здібності і енергію в процесі корисної для суспільства діяльності.

Систему державних важелів розвитку АПК регіону в сучасних умовах повинні складати: правове забезпечення процесів розвитку АПК, цінова, фінансово-кредитна політика, бюджетні асигнування, податкова система, захист вітчизняних товаровиробників на внутрішньому ринку. Водночас державі слід виробити стратегічну програму розвитку АПК, яка необхідна для того, щоб конкретно визначитись із розвитком кожної галузі АПК, її регіональним розміщенням, спеціалізацією, організаційними формами, законодавчим, нормативним забезпеченням розвитку АПК. Також, на нашу думку, слід визначити критерії узгодженості політики держави з інтересами товаровиробників в АПК (рис.).

Регіональна система розвитку АПК повинна сприяти інтеграції зусиль сільськогосподарських товаровиробників з промисловцями, котрі спеціалізуються на переробці сільськогосподарської сировини в кінцеву продукцію споживання.

Зокрема, у Хмельницькій області розвитку інтеграційних процесів сприяє збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства протягом 2000-2002 років. При цьому у внутрішньогалузевій структурі продукції сільського господарства області зміни носили різний характер. Так загальний обсяг продукції рослинництва у 2002 році склав 97,1 % обсягу 2000 року. В той же час продукція тваринництва збільшилась, і склала 110,7 % обсягу 2000 року (табл. 1).

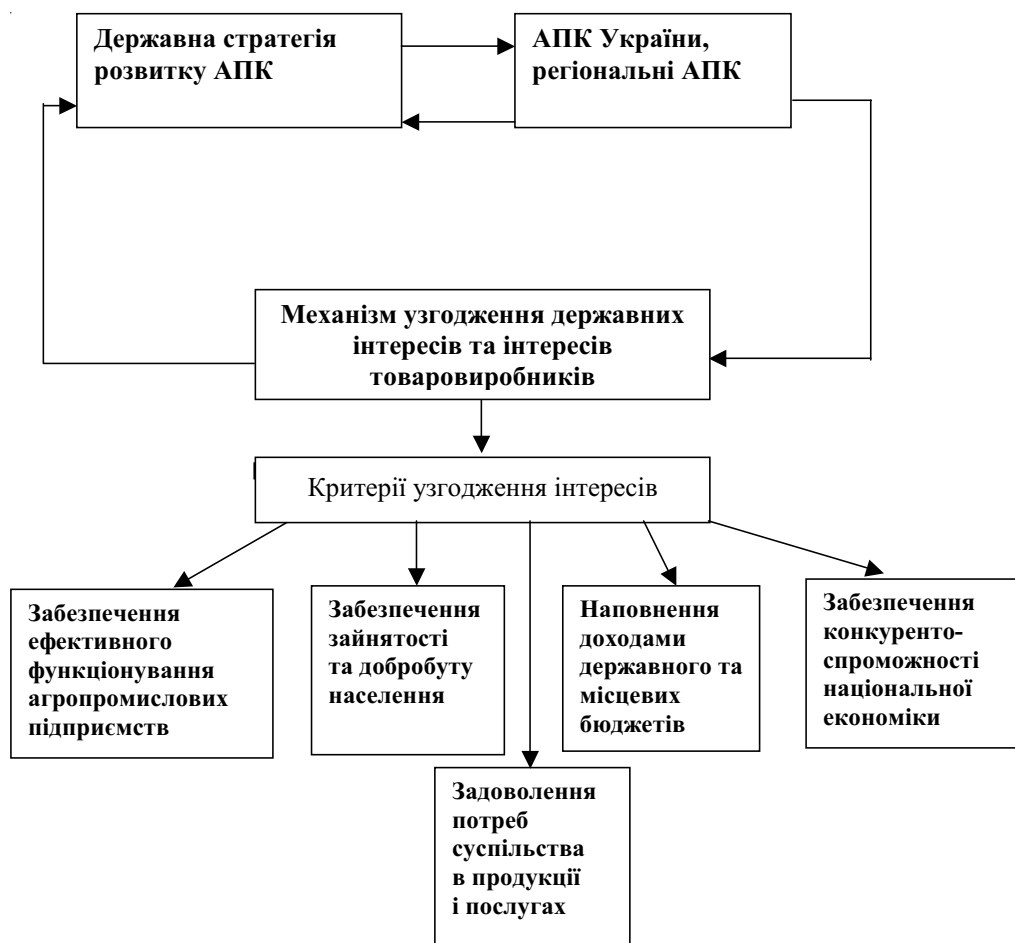

Рис. Критерії узгодження інтересів держави і АПК

Проте і у структурі продукції рослинництва відбувалися різні зміни. Так, наприклад, виробництво зернових культур у 2002 році перевищило відповідний показник 2000 року. На майже тому ж рівні залишилось виробництво кормових культур, плодоягідних та винограду. Але в той же час відбулося незначне зменшення виробництва картоплі (97,1 % обсягу 2000 року). На загальну картину з обсягами виробництва в рослинництві справило падіння виробництва технічних культур (77,3 % обсягу 2000 року). Щодо тваринництва, то протягом двох останніх років спостерігається збільшення основних видів продукції. Проте все це відбулося за рахунок збільшення обсягів виробництва в господарствах населення, в сільськогосподарських підприємствах продовжується тенденція зменшення обсягів виробництва і відповідно зменшення рентабельності продукції.

У структурі сільського господарства області у 2002 рентабельним залишалися деякі види продукції рослинництва, зокрема зернові та картопля, хоча їх рентабельність порівняно з попередніми роками зменшилась. В той же час у 2002 році нерентабельними виявились цукрові буряки (фабричні) та овочі відкритого ґрунту. Продукція тваринництва, за виключенням виробництва яєць, майже вся протягом останніх років є збитковою для сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Продукція сільського господарства Хмельницької області

(у господарствах усіх категорій, млн. грн.)

Вид продукції	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2002р. до 2000 р. у відсотках
	У порівняних цінах 2000 р.			
Продукція сільського господарства	2584,3	2643,9	2644,9	102,3
Продукція рослинництва	1589,8	1541,1	1543,7	97,1
Зернові культури	569,0	581,2	617,5	108,5
Технічні культури	152,1	162,9	117,6	77,3
Картопля, овочі та баштанні	628,3	606,8	610,1	97,1
Плодоягідні та виноград	94,0	80,7	93,3	99,3
Кормові культури	119,8	121,9	118,6	99
Інша продукція рослинництва	26,6	-12,4	-13,4	
Продукція тваринництва	994,5	1102,8	1101,3	110,7
Вирощування худоби та птиці	489,9	545,5	519,0	105,9
Молоко	431,3	479,1	503,6	116,8
Яйця	38,2	37,7	41,9	109,7
Вовна	0,1	0,1	0,1	100
Інша продукція тваринництва	35,0	40,4	36,6	104,6

*Складено і розраховано за даними: Статистичний щорічник Хмельницької області за 2002 рік // Хмельницьке обласне управління статистики. – Хмельницький, 2003. – С. 100.

Звісно, що такі тенденції в сільському господарстві справляли свій вплив на функціонування переробної та харчової галузей промисловості області. В Хмельницькій області ці галузі займають провідне місце і становлять 36 % в галузевій структурі промисловості. Проте скорочення обсягів виробництва в сільському господарстві, яке спостерігалось протягом 1995-2000 рр. відобразилось і на ефективності діяльності переробних підприємств (табл. 2).

У харчовій промисловості Хмельницької області позитивні зрушення відбувалися лише у двох галузях: макаронній та кондитерській промисловості.

Таблиця 2

Індекси продукції за галузями харчової промисловості Хмельницької області*

(відсотків; 1990=100)

Галузі економіки	1995 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 р. до 1999 р.
Харчова промисловість	52,9	45,0	35,7	36,5	39,9	109,0
У тому числі:						
цукрова	43,8	22,1	20,2	18,8	20,2	107,6
хлібопекарська	41,3	38,8	36,2	36,7	32,9	89,7
кондитерська	84,0	102,2	106,8	124,0	149,4	120,5
макаронна	126,2	153,3	177,8	169,6	134,7	79,4
плодоовочева	41,7	34,7	15,1	45,9	91,2	198,6
м'ясна	48,9	57,7	37,1	36,5	43,1	118,1
маслоробна і молочна	45,2	37,2	33,3	29,8	31,8	106,7

* Там само. – С. 85.

В свою чергу галузі харчової промисловості, які пов'язані дуже тісно з сільським господарством, значно скоротили випуск продукції. Зокрема найбільший спад відбувся у цукровій, хлібопекарській та маслоробній і молочній промисловості. Така ситуація пояснюється скороченням обсягів виробництва основних сільськогосподарських культур, які є сировиною для зазначених галузей та слабкою інтеграцією сільського господарства та переробної промисловості.

Більш чітку картину цієї проблеми дає аналіз виробництва основних видів продовольчих товарів.

Таблиця 3

Виробництво деяких продовольчих товарів у Хмельницькій області¹

(тис. т.)

Види продукції	1990 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2002 р. до 1990 р. у відсотках
Цукор-пісок	620,0	138,8	141,1	140,0	97,2	15,7
В т. ч із цукрових буряків	539,5	138,8	141,1	140,0	97,2	15,7
М'ясо	77,9	33,1	40,4	25,8	28,9	37,1
Хліб і хлібобулочні вироби	224,3	74,6	65,2	65,2	67,8	30,22
Борошно	261,9	147,6	121,9	131,1	115,1	44
Крупа	57,8	36,6	30,7	41,2	32,2	55,7
Кондитерські вироби	24,7	10,6	11,9	11,8	8,5	34,4
Сири жирні	7,6	4,9	7,7	8,8	7,6	100
Макаронні вироби	18,5	26,9	21,1	22,3	19,2	103,8

* Там само. – 507 с.

Отже, дані таблиці 3 показують значні обсяги скорочення виробництва більшості продовольчих товарів. Найбільше скорочення протягом 1990-2002 років відбулося у виробництві цукру-піску, м'яса та хлібобулочних виробів, обсяги виробництва жирних сирів залишалися стабільними, дещо збільшилось виробництво макароних виробів. У 2002 році порівняно з попередніми роками збільшилось виробництво хлібобулочних виробів та м'яса. Це пояснюється відповідним збільшенням виробництва зернових культур та продукції тваринництва.

В цілому проведений аналіз дозволяє зробити висновок про залежність переробної галузі в області від показників роботи сільськогосподарських підприємств. Відповідне зменшення або збільшення обсягів виробництва у сільському господарстві викликає аналогічні тенденції і у галузях по переробці сільськогосподарської сировини. Тому для покращення ситуації слід формувати інтегровані об'єднання підприємницьких структур. До таких слід віднести: асоціації, союзи підприємців агропромислового спрямування, фінансово-промислові групи, інвестиційні фонди, концерни з переробки, зберігання і реалізації сільськогосподарської продукції. Для нормального функціонування сільськогосподарських товаровиробників у ринковій економіці має бути сформована потужна інфраструктура – організаційно-технічна сфера. Йдеться про створення сільськогосподарських кооперативів по наданню різних послуг, в тому числі маркетингових, страхування, закупівельних, збутових, обслуговуючих, постачальницьких, переробних. Важливо також сформувати торгівельну інфраструктуру біржі, торгові доми.

На законодавчому рівні доцільно визначити неприбутковий характер діяльності обслуговуючих кооперативів та поширити на них пільги, що надаються при оподаткуванні сільського господарства.

Для оптимального розвитку сільського господарства потрібне відповідне забезпечення технікою. Проте при існуючих тенденціях ця проблема ще довго буде залишатися актуальною (табл. 4).

Таблиця 4

Потреба та реальна наявність сільськогосподарської техніки Хмельницької області

(на кінець року, тис. шт.)

Вид сільськогосподарської техніки	Потрібно в шт.	Наявність		Наявність до потреби у відсотках	
		2002 р.	2003 р.	2002 р.	2003 р.
Трактори	19940	14700	11946	73,7	60,0
Зернозбиральні комбайни	6073	3600	3475	59,3	57,2

Відповідно до Програми розвитку сільського господарства Хмельницької області у 2002-2005 роках та на період до 2010 року запланована поставка лише 100 тракторів та 40 зернозбиральних комбайнів щорічно². Але щоб до 2010 року забезпечити потребу в сільськогосподарській техніці необхідно щорічно поставляти щонайменше 800 тракторів та 346 зернозбиральних комбайнів.

² Комплексна програма розвитку сільського господарства Хмельницької області у 2002-2005 роках та на період до 2010 року. – Самчики, 2002.

Виходом з такої ситуації може стати комплекс заходів, спрямованих на реалізацію Закону України “Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу”. При цьому важливо неухильно дотримуватись нормативів бюджетного фінансування розвитку вітчизняного машинобудування, визначених у вищезгаданому законі, які становлять до одного відсотка від загальних видатків державного бюджету і спрямовуються на фінансування заходів з підтримки пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу³.

В цілому слід зазначити, що державна політика повинна бути спрямована на підтримку розвитку АПК. Для розв’язання актуальних проблем розвитку АПК регіону на державу покладається завдання створення сприятливого податкового режиму для діяльності обслуговуючих кооперативів, розвиток матеріально-технічного забезпечення АПК, в тому числі фінансування програм по виробництву сучасної сільськогосподарської техніки. При цьому слід враховувати запропоновані у дослідженні критерії узгодження інтересів.

У формуванні регіональної складової механізму регулювання АПК важливу роль повинно відігравати інфраструктурне забезпечення з метою залучення сільськогосподарської сировини від виробників та господарств населення до переробних підприємств та споживачів. Слід проводити політику, спрямовану на формування агропромислових об’єднань, агросервісних об’єднань, науково-дослідне обслуговування інтеграційних формувань. Для успішного функціонування переробної, харчової промисловостей і забезпечення продовольчої безпеки регіону слід створювати інтеграційні об’єднання із сільськогосподарськими товаровиробниками. При цьому необхідно проводити активну політику по залучення сировини із господарств населення, забезпечити належний технологічний рівень виробництв та своєчасність розрахунків за поставлену сировину.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою менеджменту, фінансів та кредиту
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол № 8 від 26 березня 2004 року)*

³ Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу: Закон України від 7 лютого 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 10. – ст. 443